

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра конституційного і муніципального права

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан юридичного факультету

Віталій СЕРЬОГІН

_____ 2023 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ (ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА)

рівень вищої освіти _____ перший (бакалаврський) _____
галузь знань _____ 08 Право _____
спеціальність _____ 081 Право _____
освітня програма _____ 081 Право _____
вид дисципліни _____ обов'язкова _____
факультет _____ юридичний _____

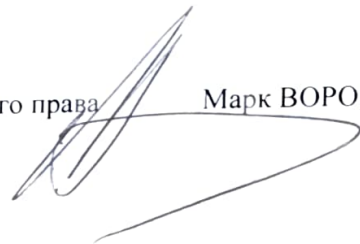
2023 / 2024 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою юридичного факультету
протокол № 1 від 31 серпня 2023 року.

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Марк ВОРОНОВ, завідувач кафедри конституційного і
муніципального права, к.ю.н., доцент

Програму схвалено на засіданні кафедри конституційного і муніципального права
протокол № 11 від 31 серпня 2023 року

Завідувач кафедри конституційного і муніципального права Марк ВОРОНОВ

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми перший (бакалаврський)
рівень вищої освіти за спеціальністю 081 Право

Гарант освітньо-професійної програми
першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти за спеціальністю 081 Право
доктор юридичних наук, професор

Дмитро ЛУК'ЯНЕЦЬ

Програму погоджено науково-методичною комісією юридичного факультету

Протокол № 1 від 31 серпня 2023 року

Голова науково-методичної комісії

Ганна ЗУБЕНКО

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Конституційне право України (Загальна частина)» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів спеціальності 081 Право.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є підготовка фахівців, які мають широке коло знань щодо основ теорії та практики конституційно-правового регулювання суспільних відносин, володіють необхідними в їхній професійній діяльності практичними навичками для вирішення конкретних завдань в галузі конституційного права; здатних самостійно і грамотно орієнтуватись у сучасних конституційно-правових відносинах, приймати виважені, конституційно обґрунтовані рішення в рамках своєї професійної компетенції.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

Основними завданнями вивчення дисципліни є формування таких загальних компетентностей:

- (ЗК1) здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
- (ЗК11) здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;
- (ЗК13) здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій;
- (ЗК14) цінування та повага різноманітності і мультикультурності;

Основними завданнями вивчення дисципліни також є формування таких спеціальних компетентностей:

- (СК1) здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві;
- (СК2) знання і розуміння ретроспективи формування правових та державних інститутів;
- (СК8) знання і розуміння особливостей реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права;
- (СК12) здатність аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції;

1.3. Кількість кредитів – 4

1.4. Загальна кількість годин – 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов'язкова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
2-й	2-й
Лекції	

32 год.	6 год.
Практичні, семінарські заняття	
32 год.	4 год.
Самостійна робота	
56 год.	110 год.
Індивідуальні завдання	
-	-

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми, студенти мають досягти таких результатів навчання:

- ПРН 3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел;
- ПРН 4. Формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми;
- ПРН 5. Давати короткий висновок щодо окремих фактичних обставин (даних) з достатньою обґрунтованістю;
- ПРН 6. Оцінювати недоліки і переваги аргументів, аналізуючи відому проблему;
- ПРН 8. Використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин;
- ПРН 19. Демонструвати необхідні знання та розуміння сутності та змісту основних правових інститутів і норм фундаментальних галузей права;
- ПРН 20. Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів;
- ПРН 21. Застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Конституційне право і конституційний лад України.

Тема 1. Конституційне право України як провідна галузь національної системи права

Поняття конституційного права України як галузі права. Місце і роль конституційного права в національній системі права України. Предмет і метод конституційно-правового регулювання в Україні. Поняття конституційно-правових відносин, їх особливості і види. Суб'єкти та об'єкти конституційно-правових відносин: поняття, ознаки, види. Система конституційного права України. Поняття та види інститутів конституційного права України. Конституційно-правові норми. Джерела конституційного права України як галузі права.

Тема 2. Конституція України як Основний Закон суспільства і держави

Поняття і сутність конституції. Поняття та загальна історія світового конституціоналізму. Юридична і фактична конституція. Юридична конституція у формальному і матеріальному сенсі слова. Предмет регулювання конституції. Конституція як суспільна цінність. Юридичні властивості конституції. Функції конституції. Історія українського конституціоналізму. Конституційний процес в незалежній Україні. Юридична характеристика чинної Конституції України. Порядок внесення змін до Конституції України. Політична та конституційна реформи в Україні на сучасному етапі.

Тема 3. Засади конституційного ладу України.

Поняття конституційного ладу, його ознаки та умови. Взаємозв'язок між конституційним ладом і суспільним ладом та політикою держави. Закріплення конституційного ладу в Конституції та чинному законодавстві України. Економічна система України та її конституційно-правове регулювання. Конституційно-правові принципи соціальної політики держави та їх реалізація. Конституційно-правові основи духовно-культурних відносин. Поняття та ознаки засад конституційного ладу. Система та зміст принципів, що становлять засади конституційного ладу України.

Тема 4. Конституційно-правова відповідальність

Поняття конституційно-правової відповідальності. Співвідношення конституційно-правової з іншими видами юридичної відповідальності та з політичною відповідальністю. Концепції конституційно-правової відповідальності. Ретроспективна (негативна) і проспективна (позитивна) конституційно-правова відповідальність. Конституційно-правовий делікт як підстава «ретроспективної» конституційно-правової відповідальності. Суб'єкти конституційно-правової відповідальності. Форми та підстави конституційно-правової відповідальності. Конституційно-правові санкції.

Розділ 2. Конституційні засади правового статусу особи в Україні.

Тема 5. Громадянство України

Поняття та ознаки громадянства. Принципи громадянства України. Категорії осіб, що належать до громадянства України. Документи, які засвідчують належність до громадянства України. Набуття і припинення громадянства України. Система органів, що беруть участь у вирішенні питань громадянства України, їх компетенція. Процедури з питань громадянства України.

Тема 6. Конституційно-правовий статус громадян України

Поняття правового статусу особи, його види та елементи. Поняття та елементи конституційно-правового статусу особи. Конституційна правосуб'єктність. Загальні та спеціальні принципи правового статусу особи в Україні. Основні (конституційні) права і свободи як провідний елемент конституційно-правового статусу особи. Поняття, ознаки та класифікація основних обов'язків громадян України. Гарантії реалізації основних прав і свобод громадян України. Особливості правового статусу окремих категорій громадян України.

Тема 7. Конституційні права, свободи та обов'язки громадян України.

Поняття та ознаки конституційних (основних) прав і свобод. Права людини і права громадянина. Еволюція конституційних прав і свобод. Покоління прав людини. Суб'єкти конституційних прав і свобод. Особисті (громадянські), політичні, економічні, соціальні та екологічні права громадян України. Позитивні та негативні конституційні права і свободи. Індивідуальні та колективні права. Обсяг і зміст конституційних прав і свобод. Підстави та порядок обмеження конституційних прав і свобод громадян України. Абсолютні та відносні конституційні права громадян України. Конституційне правокористування. Механізм реалізації конституційних прав і свобод громадян України. Міжнародні стандарти у галузі прав людини та їх значення для забезпечення конституційних прав і свобод громадян України.

Тема 8. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні.

Україна як багатонаціональна держава. Національність як конституційно-правова категорія. Поняття національних меншин в Україні. Нормативно-правова основа міжнаціональних відносин в Україні. Декларація прав національностей України. Міжнародні

стандарти захисту прав національних меншин та їх роль у забезпеченні прав національних меншин в Україні. Принципи правового статусу національних меншин в Україні. Національно-культурна автономія національних меншин. Права національних меншин в Україні. Гарантії прав національних меншин в Україні.

Тема 9. Конституційно-правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні.

Поняття та категорії іноземців та осіб без громадянства в Україні, підстави їх перебування в Україні. Принципи правового статусу іноземців та осіб без громадянства в Україні. Основні права, свободи та обов'язки іноземців й осіб без громадянства в Україні. Відповідальність іноземців та осіб без громадянства в Україні. Особливості правового статусу біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту в Україні. Порядок визнання біженцем або собою, яка потребує додаткового захисту. Втрата, позбавлення статусу біженця та додаткового захисту.

Розділ 3. Конституційно-правові засади громадянського суспільства та безпосередньої демократії в Україні.

Тема 10. Конституційно-правовий статус політичних партій в Україні.

Право громадян на об'єднання в політичні партії в Україні. Поняття та ознаки політичної партії в Україні. Види політичних партій в Україні. Правова основа і регламентація діяльності політичних партій України. Принципи утворення і діяльності політичних партій. Гарантії діяльності політичних партій. Обмеження щодо утворення і діяльності політичних партій в Україні. Членство в політичних партіях та його обмеження. Порядок створення політичних партій в Україні. Установчі документи політичної партії. Права та обов'язки політичних партій. Кошти та інше майно політичних партій. Державне фінансування політичних партій. Державний контроль за діяльністю політичних партій. Юридична відповідальність політичних партій.

Тема 11. Конституційно-правовий статус громадських об'єднань в Україні.

Поняття громадського об'єднання. Принципи утворення і діяльності громадських об'єднань. Обмеження щодо утворення і діяльності громадських об'єднань. Гарантії права на свободу об'єднання. Утворення та реєстрація громадських об'єднань. Реєстр громадських об'єднань. Права громадських об'єднань. Засади взаємодії громадських об'єднань з органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування. Власність громадського об'єднання. Порядок припинення діяльності громадських об'єднань. Відповідальність громадських об'єднань.

Тема 12. Конституційно-правовий статус релігійних організацій в Україні.

Право на свободу совісті в Україні. Україна як світська поліконфесійна держава. Відокремлення церкви (релігійних організацій) від держави. Відокремлення школи від церкви (релігійних організацій). Поняття і види релігійних організацій в Україні. Принципи утворення і діяльності релігійних організацій. Реєстрація статутів (положень) релігійних організацій. Припинення діяльності релігійної організації. Майновий стан релігійних організацій. Права релігійних організацій та громадян, пов'язані зі свободою віросповідання. Трудова діяльність у релігійних організаціях та на їх підприємствах. Засади взаємодії громадських об'єднань з органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування. Порядок припинення діяльності релігійних організацій. Відповідальність релігійних організацій.

Тема 13. Конституційно-правовий статус засобів масової інформації в Україні.

Поняття інформації. Інформаційна політика в Україні. Види та галузі інформації.

Джерела інформації. Інформаційна діяльність. Режим доступу до інформації. Порядок створення та діяльності засобів масової інформації в Україні. Конституційно-правовий статус засобів масової інформації в Україні. Правовий статус редакції та журналіста. Взаємовідносини між державою та засобами масової інформації. Відповідальність засобів масової інформації.

Тема 14. Конституційно-правові засади проведення виборів і референдумів в Україні.

Поняття, ознаки і види виборів в Україні, їх конституційно-правове регулювання. Соціальні функції виборів. Поняття виборчого права і його основні принципи. Об'єктивне і суб'єктивне виборче право. Принципи виборчого права. Виборчі цензи в Україні. Виборча система (в широкому і вузькому розумінні). Виборчі системи в Україні. Виборчі комісії в Україні, їх система, порядок формування та повноваження. Виборчий процес, його основні принципи та стадії. Суб'єкти виборчого процесу в Україні.

Поняття, ознаки і види референдумів в Україні. Конституційно-правове регулювання референдумів в Україні. Предмет референдуму в Україні. Право на участь у референдумах в Україні. Порядок підготовки і проведення референдуму, його основні стадії. Порядок голосування на референдумі та визначення його результатів. Юридичні наслідки проведення референдуму.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Конституційне право і конституційний лад України												
Тема 1. Конституційне право України як провідна галузь національної системи права	12	4	4			4	12	2	2			8
Тема 2. Конституція України як Основний Закон суспільства і держави	8	2	2			4	8					8
Тема 3. Засади конституційного ладу України	12	4	4			4	12					12
Тема 4. Конституційно-правова відповідальність	8	2	2			4	8					8
Разом за розділом 1	40	12	12			16	40	2	2			36
Розділ 2. Конституційні засади правового статусу особи в Україні												
Тема 5. Громадянство України	8	2	2			4	8					8
Тема 6. Конституційно-правовий статус громадян України	8	2	2			4	10	2	2			6
Тема 7. Конституційні права, свободи та обов'язки громадян України.	8	2	2			4	8					8
Тема 8. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні	8	2	2			4	6					6
Тема 9. Конституційно-правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні	8	2	2			4	8					8
Разом за Розділом 2	40	10	10			20	40	2	2			36
Розділ 3. Конституційно-правові засади громадянського суспільства та безпосередньої демократії в Україні												
Тема 10. Конституційно-правовий статус політичних партій в Україні	8	2	2			4	8					8

Тема 11. Конституційно-правовий статус громадських об'єднань в Україні	8	2	2			4	8					8
Тема 12. Конституційно-правовий статус релігійних організацій в Україні	8	2	2			4	8					8
Тема 13. Конституційно-правовий статус засобів масової інформації в Україні	8	2	2			4	8					8
Тема 14. Конституційно-правові засади проведення виборів і референдумів в Україні	8	2	2			4	8	2				6
Разом за розділом 3	40	10	10			20	40	2				38
Усього годин	120	32	32			56	120	6	4			110

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна	Заочна
	Розділ 1. Конституційне право і конституційний лад України		
1	Конституційне право України як провідна галузь національної системи права	4	2
2	Конституція України як Основний Закон суспільства і держави	2	-
3	Засади конституційного ладу України	4	-
4	Конституційно-правова відповідальність	2	-
	<i>Всього за розділом 1.</i>	12	2
	Розділ 2. Конституційні засади правового статусу особи в Україні		
5	Громадянство України	2	-
6	Конституційно-правовий статус громадян України	2	2
7	Конституційні права, свободи та обов'язки громадян України	2	-
8	Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні	2	-
9	Конституційно-правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні	2	-
	<i>Всього за Розділом 2</i>	10	2
	Розділ 3. Конституційно-правові засади громадянського суспільства та безпосередньої демократії в Україні		
10	Конституційно-правовий статус політичних партій в Україні	2	-
11	Конституційно-правовий статус громадських організацій в Україні	2	-

12	Конституційно-правовий статус релігійних організацій в Україні	2	-
13	Конституційно-правовий статус засобів масової інформації в Україні	2	-
14	Конституційно-правові засади проведення виборів і референдумів в Україні	2	-
	<i>Всього за Розділом 3</i>	<i>10</i>	<i>-</i>
	Загалом	32	4

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Денна форма	Заочна форма
	Розділ 1. Частина Загальна		
1	Конституційне право України як провідна галузь національної системи права	4	8
2	Конституція України як Основний Закон суспільства і держави	4	8
3	Засади конституційного ладу України	4	12
4	Конституційно-правова відповідальність	4	8
	Розділ 2. Конституційні засади правового статусу особи в Україні		
5	Громадянство України	4	8
6	Конституційно-правовий статус громадян України	4	6
7	Конституційні права, свободи та обов'язки громадян України	4	8
8	Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні	4	6
9	Конституційно-правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні	4	8
	Розділ 3. Конституційно-правові засади громадянського суспільства та безпосередньої демократії в Україні		
10	Конституційно-правовий статус політичних партій в Україні	4	8
11	Конституційно-правовий статус громадських об'єднань в Україні	4	8
12	Конституційно-правовий статус релігійних організацій в Україні	4	8
13	Конституційно-правовий статус засобів масової інформації в Україні	4	8
14	Конституційно-правові засади проведення виборів і референдумів в Україні	4	6
	Разом	56	110

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання розвивають можливості позааудиторної роботи студентів і сприяють більш поглибленому вивченню теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань.

Індивідуальні завдання з дисципліни «Конституційне право України» виконуються у формі мультимедійних презентацій, наукових статей чи тез виступу на науковій конференції за темою, що визначається чи обирається студентом за допомогою викладача. Терміни видачі, виконання і захисту індивідуальних завдань визначаються програмою навчальної дисципліни.

Індивідуальні завдання виконуються особою, яка навчається, самостійно із одержанням

необхідних консультацій з боку науково-педагогічного працівника. Допускаються випадки виконання робіт комплексної тематики кількома особами.

За мультимедійну презентацію чи реферат студент денної форми навчання може отримати 5 балів.

6.1. Правила виконання презентацій

Створення презентацій є однією з форм науково-дослідницької роботи.

Презентація виконується за допомогою програми Microsoft Office PowerPoint и повинна складатися не менше, ніж з 15 слайдів.

Матеріал на слайді можна розділити на головний і додатковий. *Головний* необхідно виділити, щоб при демонстрації слайда він ніс основне смислове навантаження: розміром тексту або об'єкта, кольором, спецефектами, порядком появи на екрані. *Додатковий* матеріал призначений для підкреслення основної думки слайда.

Для різних видів об'єктів рекомендуються різні розміри шрифту. Заголовок слайда краще писати розміром шрифту 22-28, підзаголовок і підписи даних в діаграмах – 20-24, текст, підписи і заголовки осей в діаграмах, інформацію в таблицях – 18-22.

Для виділення заголовка, ключових слів використовуйте напівжирний або підкреслений шрифт. Для оформлення другорядної інформації та коментарів – курсив. На всіх слайдах презентації використовуйте шрифт одної назви.

Для гарного сприйняття презентації з будь-якої відстані в залі, текст краще набирати шрифтом Arial, Bookman Old Style, Calibri, Tahoma, Times New Roman або Verdana.

1. На першому слайді слід вказати назву МОН, назву ВНЗ, кафедру, прізвище, ім'я та по батькові студента і тему презентації, номер навчальної групи.

2. На другому слайді подається зміст презентації.

3. На інших слайдах – наповнення теми.

4. У тексті на слайдах не допускається скорочення слів, крім загальноновживаних (ООН, ЄС, ОБСЄ та ін.).

5. Слайди повинні бути тезисними. Для надання презентації PowerPoint наочності і, якщо це необхідно, барвистості на деяких слайдах можна розмістити різні схеми, графіки, фотографії, малюнки, колажі. Вставлені фотографії або картинки повинні бути високої якості і досить великого розміру, інакше при розтягуванні вони втрачають різкість, чим можуть тільки зіпсувати ефект від презентації. При підготовці презентації може бути використаний звуковий супровід.

6. Презентація повинна бути підготовлена у наданому фоні (шаблон слайда). Не слід робити слайди занадто строкатими і розрізненими за колірним рішенням. Це шкодить формуванню нестійких зорових образів.

7. Слайди повинні або акцентувати увагу на чомусь, або візуалізувати матеріал (ті ж таблиці, схеми, малюнки з позначеннями, якщо є). Не ставте на одному слайді відразу кілька блоків зорової або текстової інформації. Це відволікає, розсіює увагу, погіршує концентрацію.

8. Слайд повинен бути простим для сприйняття – небагато тексту на одному слайді.

Створення презентації включає ряд етапів:

1. Вибір теми.

Студент самостійно вибирає тему з переліку тем індивідуально-дослідних завдань. При цьому слід враховувати, що студент має право в обсязі навчальної програми з громадських об'єднань в Україні самостійно обрати тему презентації, яка повинна бути погоджена з викладачем.

2. Аналіз літератури з даної теми.

Презентація – це супровід доповіді або виступу, тому спочатку необхідно розробити концепцію виступу, а потім вже братися за складання презентації.

В основному презентація повинна базуватися на матеріалах з підручників. Тому створенню презентації повинне передувати ретельне й поглиблене вивчення літератури, що відноситься до даної теми. Насамперед, корисно ознайомитися з науковою працею (або зазначеними главами, параграфами, сторонками) у цілому, щоб одержати про неї початкове

загальне уявлення, яке може бути розширене за рахунок перегляду передмови, змісту і висновку роботи, якщо вони є. Головне на цьому етапі – виявити стрижневі проблеми досліджуваної теми й зробити їх основними пунктами плану презентації.

3. Виклад змісту теми за допомогою слайдів.

У презентації повинні бути послідовно розглянуті всі питання плану. Важливо прагнути до того, щоб теоретичний зміст роботи пов'язувався з аналізом практично-правових явищ. Студент повинен уміти показати, яке практичне значення має знання принципів, закономірностей і категорій.

Під час створення слайдів не варто користуватися застарілими джерелами, у яких можуть міститися помилкові погляди, неточні формулювання і висновки, застарілі цифрові дані. Отже, вміння виділяти головні теоретичні питання і роз'яснювати їх на конкретному матеріалі, використовуючи при цьому сучасну літературу, – такі основні вимоги до підготовки презентації.

Критерії оцінювання презентацій:

1. Ступінь досягнення мети. 2. Зрозумілість і точність викладення авторської позиції. 3. Індивідуальність (авторство, неповторність). 4. Аргументованість (переконливість) позиції. 5. Володіння нормативною, навчальною та науково-монографічною базою.

6.3. Орієнтовний перелік тем презентацій

1. Види конституційно-правових норм.
2. Актуальні проблеми науки конституційного права України на сучасному етапі.
3. Конституція Пилипа Орлика 1710 р. як пам'ятка українського конституціоналізму.
4. Конституційний процес в Україні: історичний досвід, сучасний стан і перспективи.
5. Сутність, мета й основні напрями здійснення конституційної реформи в Україні.
6. Україна як соціальна держава.
7. Конституційно-правовий статус основних суб'єктів політичної системи України.
8. Конституційно-правові засади політичної системи України.
9. Розподіл влад в Україні.
10. Прийняття до громадянства України.
11. Втрата громадянства України.
12. Комісія при Президентові України з питань громадянства.
13. Покоління прав людини.
14. Конституційні права і свободи особи в інформаційному суспільстві.
15. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні.
16. Мовна політика в Україні та її конституційне закріплення.
17. Конституційно-правовий статус внутрішньо переміщених осіб.
18. Основні (конституційні) права та свободи іноземців та осіб без громадянства в Україні.
19. Відповідальність іноземців в Україні.
20. Підстави та юридичні наслідки припинення статусу біженця.
21. Конституційно-правовий статус політичних партій в Україні.
22. Конституційно-правовий статус релігійних організацій в Україні.
23. Порядок легалізації громадських об'єднань.
24. Особливості правового статусу молодіжних та дитячих громадських організацій.
25. Конституційно-правовий статус профспілок в Україні.
26. Відповідальність громадських формувань, їхніх учасників та засновників.
27. Право на доступ до публічної інформації в Україні.
28. Конституційно-правовий статус Центральної виборчої комісії.
29. Конституційно-правовий статус суб'єктів виборчого процесу.
30. Виборчий процес в Україні.

6.3. Орієнтовний перелік тем наукових робіт

1. Система конституційного права України як галузі права.
2. Конституційна реформа в Україні.
3. Тлумачення конституції.
4. Конституційні права і свободи особи у кіберпросторі.
5. Проблема соціально-економічних гарантій прав людини і громадянина в Україні.
6. Обмеження основних прав і свобод людини і громадянина за конституційним правом України.
7. Конституційно-правове забезпечення недоторканності приватного життя в Україні.
8. Колективні конституційні права і свободи громадян України.
9. Національний режим іноземців в Україні.
10. Конституційно-правове регулювання інформаційних відносин в Україні.
11. Референдуми в Україні: проблеми теорії і практики.
12. Виборчі системи в Україні.

7. Методи навчання

Методи навчання – це впорядковані способи діяльності педагога і студентів, спрямовані на ефективне розв’язання навчально-виховних завдань. Вони реалізуються через систему прийомів та засобів навчальної діяльності. При викладанні та опануванні студентами навчальної дисципліни «Конституційне право України (Загальна частина)» використовуються наступні методи навчання:

- словесні - описове розкриття навчального матеріалу, пояснення сутності відповідного явища, поняття, процесу, перевірка рівня самостійного опрацювання навчального матеріалу тощо (лекція, інформаційне повідомлення, розповідь, пояснення, бесіда, дискусія, робота студентів із навчальною літературою);

- наочні – ілюстрування, демонстрація схем, таблиць, малюнків, діаграм, фото, відео тощо;

- практичні – формування вмінь, навичок оперування правовими категоріями, застосування правових норм та використання набутих знань при проведенні семінарських занять.

Крім того, за рівнем самостійної розумової діяльності студентів застосовуються методи:

- проблемного викладу;
- частково-пошуковий (евристичний) метод;
- дослідницький метод.

Для вирішення навчальних завдань можуть також використовуватися наступні інтерактивні методи навчання: проведення відео конференцій; «круглих столів»; «мозковий штурм»; дебати; case-study (аналіз конкретних, практичних ситуацій); навчальні групові дискусії; тренінги.

8. Методи контролю

Методи контролю – це способи діагностичної діяльності, які дозволяють здійснювати зворотний зв’язок у процесі навчання з метою отримання даних про успішність навчання, ефективність навчального процесу.

Контрольні заходи визначають відповідність рівня набутих студентами знань, умінь та навичок вимогам нормативних документів щодо вищої освіти.

Самоконтроль призначений для самооцінки здобувачами вищої освіти якості засвоєння навчального матеріалу навчальної дисципліни (розділу, теми). З цією метою в навчальних посібниках для кожної теми (розділу), а також у методичних розробках для семінарських занять передбачаються питання для самоконтролю.

Кафедральний контроль проводиться з метою оцінки рівня підготовки студентів з навчальної дисципліни на різних етапах її вивчення і здійснюється у вигляді вхідного,

поточного, рубіжного та семестрового контролю.

В освітньому процесі використовуються такі види контролю результатів навчання: вхідний, поточний протягом семестру, контрольні роботи, передбачені навчальним планом, приймання індивідуальних завдань, курсових робіт, підсумковий семестровий, відстрочений контроль.

Вхідний контроль проводиться перед вивченням нового курсу з метою визначення рівня підготовки студентів з дисциплін, які забезпечують цей курс. Вхідний контроль проводиться на першому занятті за завданнями, що відповідають програмам попереднього навчання. Результати контролю аналізуються на кафедральних (міжкафедральних) нарадах та засіданнях методичних комісій спільно з науково-педагогічними працівниками, які проводять заняття із забезпечувальною дисципліни. За результатами вхідного контролю розробляються заходи з надання індивідуальної допомоги студентам, коригування освітнього процесу.

Поточний контроль проводиться на всіх видах аудиторних занять протягом семестру. Поточний контроль може проводитися у формі усного опитування або письмового контролю на практичних, семінарських заняттях, лекціях, у формі колоквиуму, виступів студентів при обговоренні питань на семінарських заняттях, у формі комп'ютерного тестування тощо. Конкретні форми проведення поточного контролю та критерії оцінки рівня знань визначаються програмою навчальної дисципліни. Результати оцінювання роботи студентів мають бути доведені до відома студентів своєчасно. Формою поточного контролю є ректорські контрольні роботи. Результати оцінювання ректорських контрольних робіт можуть зараховуватися як результати виконання контрольної роботи, передбаченої навчальним планом.

Підсумковий семестровий контроль з навчальної дисципліни є обов'язковою формою оцінювання результатів навчання студента. Студента допускають до семестрового контролю за умови виконання ним усіх видів робіт, передбачених навчальним планом на семестр з цієї дисципліни. Він проводиться в терміни, встановлені графіком навчального процесу, та в обсязі навчального матеріалу, визначеного програмою навчальної дисципліни. Семестровий контроль з дисципліни «Конституційне право України (Загальна частина)» проводиться у формі екзамену і проводиться у формі тесту, що складається з 40 питань. Студентові надсилаються 40 тестових питань. Кожна правильна відповідь оцінюється в один бал.

Максимальна сума балів, які може набрати студент при вивченні навчальної дисципліни «Конституційне право України (Загальна частина)», складає 100.

8.1. Питання, які виносяться на складання підсумкового контролю (екзамен, 2-й семестр)

1. Поняття, предмет і система конституційного права України як галузі права.
2. Метод конституційно-правового регулювання.
3. Конституційно-правові відносини: поняття, особливості, види.
4. Конституційно-правові норми: поняття, особливості, види.
5. Суб'єкти конституційно-правових відносин.
6. Об'єкти конституційно-правових відносин.
7. Джерела конституційного права України як галузі права.
8. Конституційне право України як наука та навчальна дисципліна.
9. Поняття Конституції як Основного Закону суспільства і держави.
10. Юридичні властивості конституцій.
11. Класифікація конституцій.
12. Функції конституцій.
13. Загальна характеристика чинної Конституції України.
14. Порядок прийняття Конституції України, внесення до неї змін і доповнень.
15. Конституційна реформа в Україні на сучасному етапі.
16. Поняття конституційного ладу та його співвідношення із суспільним ладом.
17. Поняття та ознаки засад конституційного ладу України.

18. Система принципів, що складають засади конституційного ладу України.
19. Конституційні принципи народного й державного суверенітету, їх зміст і співвідношення.
20. Україна як демократична, правова, соціальна держава.
21. Конституційний принцип поділу влади: його зміст та реалізація в Україні.
22. Конституційний принцип найвищої соціальної цінності людини: його зміст та значення.
23. Конституційний принцип політичного, економічного та ідеологічного плюралізму.
24. Конституційні принципи верховенства права і законності: поняття і співвідношення між ними.
25. Конституційно-правове регулювання державних символів України.
26. Конституційно-правова відповідальність: поняття, особливості, види.
27. Конституційно-правовий делікт як підстава «ретроспективної» конституційно-правової відповідальності.
28. Поняття і принципи громадянства в Україні. Категорії осіб, які є громадянами України.
29. Набуття громадянства України.
30. Припинення громадянства України.
31. Органи, які беруть участь у вирішенні питань громадянства та їх компетенція.
32. Поняття конституційно-правового статусу особи та його елементи.
33. Конституційні принципи правового статусу особи в Україні.
34. Поняття, ознаки та види основних (конституційних) прав і свобод громадян України.
35. Громадянські (особисті) права громадян України: поняття та види.
36. Політичні права громадян України: поняття та види.
37. Економічні й соціальні права громадян України: поняття та види.
38. Культурні й екологічні права громадян України: поняття та види.
39. Гарантії реалізації основних прав і свобод громадян України: поняття і види.
40. Конституційні обов'язки громадян України: поняття, ознаки, види.
41. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні.
42. Конституційно-правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні.
43. Конституційно-правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні.
44. Конституційні права, свободи та обов'язки іноземців та осіб без громадянства в Україні.
45. Конституційно-правовий статус біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту в Україні.
46. Конституційно-правовий статус громадських об'єднань в Україні.
47. Конституційно-правовий статус політичних партій в Україні.
48. Конституційно-правовий статус релігійних організацій в Україні.
49. Поняття і види інформації та інформаційної діяльності.
50. Конституційно-правовий статус друкованих засобів масової інформації в Україні.
51. Конституційно-правовий статус аудіовізуальних засобів масової інформації в Україні.
52. Поняття, ознаки і види виборів в Україні.
53. Об'єктивне і суб'єктивне виборче право в Україні.
54. Конституційні принципи виборчого права в Україні.
55. Виборчі системи в Україні.
56. Загальна характеристика виборчого процесу в Україні.
57. Конституційно-правовий статус суб'єктів виборчого процесу в Україні.
58. Конституційно-правовий статус виборчих комісій в Україні.
59. Поняття, ознаки та види референдумів в Україні.
60. Предмет та порядок призначення референдумів в Україні.

9. Схема нарахування балів

Денна форма навчання

Загальна кількість балів – 100.

Кількість балів за екзамен – 40.

Кількість балів протягом семестру – 60:

Кількість балів за відповіді на семінарських заняттях $\Sigma 40 = 40$:

Формула обчислення

$$\Sigma 40 = \frac{\Sigma 1}{\Sigma 2} \times 8 \text{ (вісім)}$$

Примітка:

$\Sigma 40$ – сума максимальної кількості балів

$\Sigma 1$ - сума балів, що отримав студент за відповіді на семінарських заняттях.

$\Sigma 2$ кількість семінарських занять протягом семестру.

8 – коефіцієнт

Контрольна робота – 20 балів.

Контрольна робота проводиться в тестовому форматі на платформі Moodle або за допомогою google форми.

Студентові надсилаються 20 тестових питань. Кожна правильна відповідь оцінюється в один бал.

Виконання індивідуального завдання (презентації) – 1-5 балів.

Заочна форма навчання

Загальна кількість балів – 100.

Кількість балів за екзамен - 40.

Кількість балів протягом семестру - 60:

Контрольна робота - 50 балів.

Контрольна робота проводиться в тестовому форматі на платформі Moodle або за допомогою google форми. Студентові надсилаються 40 тестових питань. Кожна правильна відповідь оцінюється в один бал.

Кількість балів за відповіді на семінарських заняттях -1- 5 балів.

Виконання індивідуального завдання (презентації) – 1-5 балів.

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання						Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Разом	Екзамен	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6				
T7	T8	T9	T10	T11	TN				
$\Sigma 40$						20	60	40	100

T1, T2 ... TN – теми розділу.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
90-100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

За результативну наукову роботу (написання наукової роботи, тез доповідей, участь у науково-практичних конференціях, участь у роботі гуртка тощо) за профілем цієї дисципліни, за рішенням кафедри відповідно до критеріїв, встановлених програмою навчальної дисципліни, може отримати до 10 додаткових (заохочувальних) балів

Відповідь на семінарському занятті оцінюється в **1-5 балів**.

Критерії оцінювання усної відповіді.

Поточний контроль здійснюється, зокрема, у формі опитування та перевірки результатів виступів на семінарських та практичних заняттях в п'ятибальній шкалі оцінок.

5 балів ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом усього практичного заняття;
- дає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується правильними прикладами з доктринальних джерел та посиланням на чинне законодавство;

- все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються;

- правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача.

4 бали ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом практичного заняття;
- дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач для з'ясування глибини розуміння і вміння орієнтуватися в явищах і процесах, відповідає лише з деякою допомогою викладача чи колег;

- недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

3 бали ставиться за наступних умов:

- студент на занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача;
- в цілому виявляє знання основного навчального матеріалу, що розглядається, але під час відповіді допускає помилки і усвідомлює їх тільки після вказівки викладача;

- відповіді на запитання дає не одразу, а тільки після деякого напруження пам'яті, причому відповіді нечіткі;

- не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами дисципліни, що вивчається;

2 бали ставиться за наступних умов:

- допускає суттєві помилки або зовсім пропускає матеріал і частково виправляє ці помилки тільки після вказівки викладача;

- студент виявляє незнання значної частини навчального матеріалу, нелогічно і невпевнено його викладає, у відповіді мають місце заминки і перерви, не може пояснити проблему, хоча і розуміє її;

- викладає матеріал не достатньо зв'язно і послідовно.

1 бал ставиться за наступних умов:

- студент припускається грубих помилок при викладі матеріалу і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача;

- виявляє нерозуміння навчального матеріалу і як наслідок цього – повна відсутність навичок як в аналізі явищ, так і у подальшому виконанні практичних завдань.

Критерії оцінювання контрольних та екзаменаційних робіт.

Контрольні та екзаменаційні роботи виконуються у формі письмових завдань. Контрольна робота складається з 20 тестових завдань, екзаменаційна робота – із 30 тестових завдань і двох відкритих питань. Кожне тестове завдання має п'ять варіантів відповідей, тільки одне яких є правильним; за кожну правильну відповідь тестового нараховується один бал, за кожну неправильну відповідь – нуль балів. Відповіді на відкриті питання оцінюються за шкалою від 1 до 5 балів за критеріями усних відповідей на семінарських заняттях з урахуванням ліміту часу.

10. Рекомендована література

Основна література

Правові акти:

1. Конституція України від 28.06.1996. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Акт проголошення незалежності України від 24.08.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>.
3. Виборчий кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>.
4. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
5. Декларація прав національностей України від 01.11.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>.
6. Конституція Автономної Республіки Крим від 21 жовтня 1998 р., затв. Законом України від 23.12.1998. № 350-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/350-14>.
7. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>.
8. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.
9. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 № 2235-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>.
10. Про Державний реєстр виборців: Закон України від 22.02.2007 № 698-V. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/698-16>.
11. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 № 3855-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>.
12. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.
13. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16.11.1992 № 2782-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>.
14. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
15. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 25.08.2015 № 501/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>.
16. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>.
17. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII (в ред. Закону України від 13.01.2011 № 2938-VI). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
18. Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 01.12.1998 № 281-XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/281-14>.
19. Про національні меншини в Україні: Закон України від 25.06.1992 № 2494-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>.
20. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2365-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>.
21. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>.
22. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 № 987-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/987-12>.
23. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21.12.1993 № 3759-XII (в ред. Закону України від 12.01.2006 № 3317-IV). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>.
24. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від

23.12.1997 № 776/97-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>.

25. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30.06.2004 № 1932-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-15>.

26. Рішення Конституційного Суду України 2-р/2022 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України „Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)“ (щодо конституційного контролю змін до Конституції України після набрання ними чинності). URL : <https://ccu.gov.ua/docs/5663>

27. Рішення Конституційного Суду України 1-р/2021 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України „Про забезпечення функціонування української мови як державної“. URL : <https://ccu.gov.ua/docs/3944>

28. Рішення Конституційного Суду України 4-р/2020 у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України „Про судоустрій і статус суддів“ від 2 червня 2016 року № 1402–VIII, «Про внесення змін до Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16 жовтня 2019 року № 193–IX, „Про Вищу раду правосуддя“ від 21 грудня 2016 року № 1798–VIII. URL : <https://ccu.gov.ua/docs/3050>

29. Рішення Конституційного Суду України 9-р/2020 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України „Про призначення А. Ситника Директором Національного антикорупційного бюро України“. URL : <https://ccu.gov.ua/docs/3201>

30. Рішення Конституційного Суду України 11-р/2020 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України „Про Національне антикорупційне бюро України“. URL : <https://ccu.gov.ua/docs/3228>

31. Рішення Конституційного Суду України 6-р/2019 у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України „Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів“. URL : <https://ccu.gov.ua/docs/2770>

32. Рішення Конституційного Суду України 11-р/2019 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 151 зі значком 2 Конституції України. URL : <https://ccu.gov.ua/docs/2925>

33. Рішення Конституційного Суду України 3-р/2017 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини дев'ятої статті 61, частини третьої статті 105 Закону України „Про вибори народних депутатів України“, пункту 3 розділу II „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про внесення змін до Закону України „Про вибори народних депутатів України“ щодо виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку партії у багатомандатному окрузі“ (справа про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії). URL : <https://ccu.gov.ua/docs/2032>

Підручники та навчальні посібники:

1. Конституції і конституційні акти України. Історія і сучасність. / упоряд. І.О. Кресіна, О.В. Батанов; відп. ред. Ю.С. Шемшученко. 3-є вид. Київ: Юридична думка, 2011. 328 с.

2. Конституційне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. Т.1 / за ред. В.Ф. Погорілка. Київ: Юридична думка, 2006. 544 с.

3. Конституційне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. Т.2 / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2008. 800 с.

4. Конституційне право України: підручник / за заг. ред. Т.М. Слінько. Харків: Право, 2020. 592 с.
5. Конституційне право України: підручник / за ред. В. П. Колісника та Ю.Г. Барабаша. Харків: Право, 2008. 416 с.
6. Конституційне право України: посібник для підготовки до іспиту / Ю.Г. Барабаш, Л.К. Байрачна, І.І. Дахова та ін.; за заг. ред. Ю.Г. Барабаша. Харків: Право, 2012. 304 с.
7. Конституційне право: підручник / за заг. ред. О.С. Бакумова, Т.І. Гудзь, М.І. Марчука. Харків: ХНУВС, 2019. 484 с.
8. Кравченко В. В. Конституційне право України: навч. посіб. 6-те вид., випр. та доповн. Київ: Атіка, 2009. 608 с.
9. Погорілко В. Ф. Конституційне право України: підручник / В.Ф. Погорілко, В.Л. Федоренко; за заг. ред. В.Л. Федоренка. 4-е вид., переробл. і доопр. Київ: Ліра-К, 2012. 576 с.
10. Проблеми сучасної конституціоналістики. Випуск 2: Конституційні перетворення в Україні: навч. посіб. / за ред. М.П. Орзіха. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 432 с. (Серія «Проблеми сучасної конституціоналістики». Вип. 2).
11. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. / за ред. М.П. Орзіха. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 272 с. (Серія «Проблеми сучасної конституціоналістики». Вип. 1).
12. Сербогін В. О. Конституційне право України: навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2010. 368 с.
13. Скрипнюк О.В. Курс сучасного конституційного права України: академічне видання. Харків: Право, 2009. 468 с.
14. Совгіря О.В., Шукліна Н.Г. Конституційне право України: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 632 с.
15. Федоренко В.Л. Конституційне право України: підручник. Київ: Ліра-К, 2016. 616 с.
16. Чушенко В.І., Заяць І.Я. Конституційне право України: підручник. Київ: Ін Юре, 2007. 488 с.
17. Шляхтун П.П. Конституційне право України: навч. посіб. Київ: Освіта України, 2010. 592 с.

Допоміжна література

1. Боняк В.О. Конституційне право людини і громадянина на освіту в Україні: монографія. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2008. 180 с.
2. Бориславська О.М. Європейська модель конституціоналізму: системно-аксіологічний аналіз: монографія. Харків: Право, 2018. 384 с.
3. Виборче право України: навч. посіб. / за ред. В.Ф. Погорілка, М.І. Ставніччук. Київ: Парламентське вид-во, 2003. 383 с.
4. Громадські об'єднання в Україні: навч. посіб. / за ред. В. М. Бесчастного. Київ: Знання, 2007. 415 с.
5. Заворотченко Т.М. Політичні права і свободи людини й громадянина в Україні: теоретичні основи і проблеми реалізації: монографія. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпроп. нац. ун-ту, 2013. 424 с.
6. Кириченко Ю.В. Актуальні проблеми конституційно-правового регулювання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні в контексті європейського досвіду: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 540 с.
7. Ключковський Ю.Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія. Київ: Час Друку, 2011. 132 с.
8. Ключковський Ю.Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ: Ваіте, 2018. 908 с.
9. Колективні політичні права і свободи людини та громадянина в Україні: проблеми теорії та практики: монографія / Є.І. Григоренко, Я.О. Григоренко, В.І. Козлов та ін.; за ред. Л.В. Новікової. Харків: Харків. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2013. 352 с.
10. Колісник В.П. Національно-етнічні відносини в Україні: теоретичні засади та

конституційно-правові аспекти: монографія. Харків: Фоліо, 2003. 240 с.

11. Конституційно-правові засади становлення української державності: монографія / за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Тодики. Харків: Право, 2003. 328 с.

12. Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: проблеми теорії і практики: монографія / за ред. В.Ф. Погорілка. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 356 с.

13. Конституція України: наук.-практ. коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш [та ін.]; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2011. 1128 с.

14. Крусян А.Р. Сучасний український конституціоналізм: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 560 с.

15. **Летнянчин Л. І.** Конституційні **обов'язки** людини і громадянина в Україні: проблеми теорії і практики: монографія. Харків: Видав. СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. 256 с.

16. Липачова Л.М. Реалізація конституційного права людини та громадянина на звернення за захистом своїх прав і свобод до Європейського Суду з прав людини: монографія. Дніпропетровськ: Ліра-ЛТД, 2005. 204 с.

17. Марцеляк О.В. Вибори народних депутатів України: історія, теорія, практика: навч. посіб. Харків: ПРОМЕТЕЙ-ПРЕС, 2008. 636 с.

18. Марцеляк О.В. Інститут омбудсмена: теорія і практика: монографія. Харків: Вид-во НУВС, 2004. 450 с.

19. Мірошниченко Ю.Р. Конституційно-правове забезпечення народовладдя в Україні: монографія. Київ: Фенікс, 2012. 360 с.

20. Нестеренко О. Інформація в Україні: право на доступ. Б.м.: Акта, 2012. 308 с.

21. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: монографія. Київ: Алерта, КНТ, Центр навчальної літератури, 2008. 472 с.

22. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика: монографія / відп. ред. В. Ф. Погорілка. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; А.С.К., 2003. 652 с.

23. Серьогін В.О. Право на недоторканність приватного життя у конституційно-правовій теорії та практиці: монографія. Харків: ФІНН, 2010. 608 с.

24. Серьогіна С.Г. Форма правління: питання конституційно-правової теорії та практики: монографія. Харків: Право, 2011. 768 с.

25. Стешенко Т.В. Правовий статус, система і організація роботи виборчих комісій: монографія. Харків: Видав. СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2006. 208 с.

26. Ткаченко Є.В. Конституційно-правове регулювання мовних відносин: монографія. Харків: ФІНН, 2010. 336 с.

27. Федоренко В.Л. Система конституційного права України: теоретико-методологічні аспекти: монографія. Київ: Ліра-К, 2009. 580 с.

28. Цоклан В.І., Федоренко В.Л. Система сучасних джерел конституційного права України: монографія. Київ: Ліра-К, 2009. 400 с.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – <http://portal.rada.gov.ua/>
2. Офіційне інтернет-представництво Президента України. – <http://www.president.gov.ua/>
3. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – <http://www.kmu.gov.ua/>
4. Офіційний веб-портал органів судової влади України. – <http://court.gov.ua/>
5. Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України. – <http://www.ccu.gov.ua/>
6. Офіційний веб-сайт Верховного Суду України. – <http://www.scourt.gov.ua/>
7. Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України. – <http://www.gp.gov.ua/>
8. Офіційний веб-сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – <http://www.ombudsman.kiev.ua/>

9. Офіційний веб-сервер Центральної виборчої комісії. – <http://www.cvk.gov.ua/>